

KRÓNIKA

BURÁNY NÁNDOR

DEÁK FERENC AFONYÁK című drámájának szabadkai bemutatójáról már megemlékezett ez a rovat. Hogy most megint szólni kell róla, az a Sterija-játékokon elért rendkívül szép sikere miatt van. A jugoszláv színházaknak ezen a nagyszerű szemléjén két díjat is kapott ez a darab. Az egyiket a szerző, a szép költői szövegért, a másikat a mű egyetlen női szereplője, Romhányi Ibi. Rendkívül jelentős ez az elismerés, amely nemcsak a szerzőnek és a kiváló színésznőnek szól, de a jugoszláviai magyar színházak és kultúrájának is általában. A szabadkai társulat ezzel az előadással — s ez nagyon nagy mértékben Virág Mihály rendező érdeme — megmutatta, mégpedig nagyon erős mezőnyben, hogy mire képes, és sejtette azt is, kedvezőbb körülmények között még milyen kiváló teljesítményt nyújthatna.

Persze, nemcsak a zsüri döntése, nemcsak maga a kintüntetés okoz mindannyiunknak örömet, de az az egyhangú elismerés is, amellyel a jugoszláv sajtó az előadást méltatta, vagy az a kedvező értékelés, amelyet a kritikusok az előadást követő napon tartott megbeszélésen mondtak ki.

*

A XVI. JUGOSZLAV RÖVIDFILM ÉS DOKUMENTUMFILM fesztivál tanulságaival igen sokat foglalkoztak a kritikusok. Az idén először történt meg, hogy a fesztivál kezdete előtt semmiféle zsüri semmiféle válogatást, rostálást sem végzett, mind a 160 bejelentett filmet levetítették, s a végén, sajnos, nem egy kritikusnak az volt a véleménye, hogy igen gyöngye és unalmas fesztivált látott.

Ez a megállapítás viszont annál is inkább gondba ejti a hazai film kedvelőit, mert a jugoszláv dokumentum- és rövidfilm az utóbbi években a nemzetközi fesztiválokon is szép sikereket ért el. S nyilván nem alaptalan az az állítás, hogy a rövidfilmekben kifejezésre jutott kísérletező kedv, az ötletességre és az újszerűségre való törekvés alapozta meg az utat azokhoz a sikerekhez, amelyeket játékfilmjeink elérték. Mintha ez lett volna a forrás, amiből a „nagykorú” film táplálkozott.

Elapadt vajon? Találgatás helyett nézzük inkább, mit ír a fesztiválról a *Komunist* filmkritikusa:

„Az igazi inspiráció hiánya meglátszik a modorosságokban, amelyekben ez a fesztivál bővelkedett. Sok film például statikus fotosszal fejeződik be — ez tipikus megoldás akkor, amikor hiányzik az igazi poén, ezt akarják vele helyettesíteni, (mert nem könnyű befejezni egy olyan filmet, amely semmivel sem foglalkozik). Mind több az olyan film is, amelyekben valamilyen »sokk«-ra törekszenek (akár szexuális, akár szociális természetűre), aminek megint az a feladata, hogy pótoljon, kárpótoljon a film ürességéért. Az alapvető benyomás pedig a következő: hogyha igazi témák és igazi inspirációk nélkül filmeznek, ha a mechanikus gondolkodási mód és a mechanikus élet iránti viszony hatása alá kerülnek, akkor a létrejött mű is üres lesz és hideg. Innen talán az a törekvés is, hogy minden mértéket meghaladón esztétizálnak, hogy »tartalmat« csak a vizuális effektusokban keresik, vagy az absztrakt-metaforikus mesékben. Tény, hogy rövidfilmjeink mindinkább elvesztik kapcsolatukat az élettel, és a stilizációba menekülnek, vagyis — a színházba. Még egy bizonyíték arra, hogy az igazi tematika hiányában mesterként megoldásokhoz folyamodnak: Az érzelmek helyett a legjobb film az »érzelmek átültetésével« foglalkozik!”

*

A SZERBHORVÁT NYELV időszerű kérdéseiről tartott bevezető előadást dr. Pavle Ivić neves újvidéki nyelvész a Crna Gora-i nyelvtanárok titogradi szemináriumán. A szemináriumról készített jegyzőkönyvet a *Knježevne Novine* is közli. Innen vettük az alábbi idézetet, amely dr. Ivić fejtegetéseit foglalja össze, s amely — gondoljuk — érdekes lehet a szerbhorvát nyelv szótára körüli viták miatt is:

Dr. Ivić elmondta, hogyan folyt a szótárkészítés munkája, majd külön foglalkozott azzal a jelenséggel, amely a nyelv két önálló változatra, azaz két külön nyelvre való szakítására irányuló törekvésben jut kifejezésre. Erre a következtetésre elsősorban Ladan, Brozović és Babić cikkeit olvasva juthatunk el. Ezek az állítások azonban abszurdak, s a következmények, amelyek megvalósításuk után beállnának, igen súlyosak. A szerbhorvát illetve a horvátszerb nyelv már több mint száz éve mint a szerbek, horvátok és Crna Gora-iak egységes irodalmi nyelve fejlődik. Ezeket a nyelveket szétszakítani olyan variánsokra, amelyek majd külön nyelvet jelentenének — rettenetes, volna kultúránk fejlődésére általában. Ivić kiemelte, hogy a nyugati és a keleti változat közötti különbségek minimálisak... Olyan különbségek, hogy ennek alapján nem lehet két nyelvről beszélni.

Meg kell jegyezni, hogy a vitában sok tanár részt vett, elhangzottak a dr. Ivićével ellentétes vélemények is, egyesek fölvetették a kérdést, hogy a szerbhorvát szótár előszavában mért nem jegezték meg, hogy ez nemcsak a szerbek és a horvátok, de a crnagoracok nyelve is.

*

A CSEHSZLOVÁKIAI MAGYAR lapokból nem először idézünk ezen a helyen. Most is azért, mert az alábbi kérdések taglalása, úgy hisszük, olvasóink számára is érdekes lehet. Az egyik vasárnapi *Új Szóban* cikk jelent meg A művelődési szint kiegyenlítésének problémái címmel. Itt most csak abból a részből idézünk, amely a szlovákiai magyar középiskolák, illetve magyar középiskolások kérdéseivel foglalkozik.

„Az 1967/68-as tanév adatai szerint a magyar tannyelvű középiskolákat 7700 tanuló látogatta. Ez a szlovákiai középiskolások 7,8 százalékához, valamint a Szlovákiában élő magyarok hivatalos adatok szerinti relatív számához, a 12,4 százalékhoz viszonyítva 4,6 százalék eltérést mutat. A demográfiai adatok figyelembevételével azonban az eltérés valóságos értéke 2,8 százalék, ami kb. 2600 tanuló beiskolázását teszi szükségessé. Terveink szerint ezt 1972-ig el kell érni. Az iskolafejlesztési tervek megvalósítása érdekében közel 200 pedagógus magyarországi továbbképzését tettük lehetővé, s jelentős iskolaépítési terveket dolgoztunk ki... A magyar tannyelvű középiskolák fejlesztését azonban nemcsak a pedagógushiány vagy a korlátozott anyagi lehetőségek nehezítik, hanem az is, hogy (a felvételi vizsgák eredménye szerint) még mindig kevés az olyan megfelelő képzettségű és képességű tanuló, aki tovább akar és tud is tanulni...”

A cikkíró több kérdést felvet még, amelyeket meg kell oldani ahhoz, hogy a magyar középiskolások ügye kielégítően rendeződjön, majd így fejezi be:

„Ezekre és még sok más kérdésre nem lehet választ adni holmi általános elméleti eszme-futtatással. Konkrét szociológiai vizsgálatokba kell kezdenünk, ha nem akarunk a »tüneti kezelés« fókán maradni, hanem a diagnózis pontos ismerete birtokában akarjuk irányítani a magyar tannyelvű iskolákat. Ha nem akarunk megmaradni az ösztönös egy iskola, óvoda, osztály »fene-gyerekes« követelődésének szintjén, hanem az iskolai műveltség-szint kiegyenlítésének következetes megvalósítói akarunk lenni. Ehhez, persze, szükséges, hogy a jövőben ne csak javasolhassunk és esetleg véleményezhessünk, hanem végre dönthessünk is az iskolafejlesztés kérdéseiben, helyi, járási és kerületi nemzeti bizottsági, valamint központi koncepcionális szinten egyaránt.”

*

ELDRIDGE CLEAVER amerikai néger fiatalembert az amerikai „Black Panther-mozgalom” propagandafőnökének nevezik, s úgy is emlegetik, mint a „forradalmi baloldal új néphősét és mint fekete Che Guevarát”. A harminchárom éves Cleaver *Soul on Ice* című könyve egyszerre a néger irodalom egyik központi alakjává tette szerzőjét. Tavaly hónapokig állt ez a cikkgyűjtemény, amely a kritikusok szerint valamiféle „spirituális autobiográfia”, a bestseller-lista élén. A könyv fordítása nemrég az európai könyvpiacra is megjelent. Életrajzírói elmondják, hogy Cleaver a Los Angeles-i néger gettóban gyerekeskedett. Nyomor, lopások, rend-

őrség, öntudatra ébredés, a fehérek iránti viszony különféle változatai . . .

A börtönben fejezi be az iskoláit, és itt kezd el írni is, börtönben ül akkor is, amikor egyik folyóirat megkezdi a védőügyvédje által kicsempészett írásainak közlését.

A kritikusok szerint a kötet intellektuális értéke bizonytalan, elragadó azonban az a retorikai hév, amellyel a szerző az olvasóhoz szól. Ez több nyilatkozatában is megmutatkozik. Nemrég ismét beidézték a rendőrségre, régebbi büntetését kellett volna leülnie, ő azonban nem jelent meg. Felesége kijelentette, hogy férje inkább vállalja, hogy elessen az utcai harcokban, mint hogy újra bebörtönözzék és ott gyilkolják meg.

*

A BUDAPESTI SZÍNHÁZ című folyóirat negyedik száma Abszurd dráma magyar módra cím alatt közöl két írást. Mihályi Gáboréból idézzük az alábbi gondolatokat:

„Ebből a korántsem teljes történeti áttekintésből is kitetszhet, hogy a lengyel és a cseh példákhoz hasonlóan, a hazai abszurd drámák szerzői is minduntalan ugyanahhoz a témához térnek vissza: a hatalom és a néptől elidegenedett hatalommal köthető kompromisszum problémájához. Az abszurd komédiák a cselekményt többnyire a hazai fasizmus konkrét viszonyai közé helyezik (Tóték, Hordók), néha a vietnami háború problémakörére utalnak (Rokokó háború). Nem kell különösebb éleslátás annak felismeréséhez, hogy e darabok bírálatának éle a szocialista fejlődés torzulásait is érinti. Az analógiáknak ez a hangsúlyozása azt a látszatot keltheti, mintha egyenlőségjelet tennének fasizmus és szocializmus közé — a szűkkeblű kritika, kimondva vagy félig kimondva, de ezen az alapon támadja a hazai abszurd drámákat, s vitatja el bírálatuk jogosultságát. Holott, ha jóhiszeműek vagyunk, látnunk kell, hogy Örkény, Eörsi, Görgey a hatalommal való visszaélésnek olyan megnyilvánulásait támadják, amelyek távol állnak a szocializmus eszméjétől.”

A második írásban Eörsi István ír Déry Tibor Óriáscsecsemő című abszurd drámájáról. Ennek kapcsán felsorol több olyan veszélyt és csapdát, amely az abszurd drámát fenyegeti. Persze, ez a dráma még 1926-ban íródott, s ezért a főt idézett veszélyre nem térhetett ki.

*

VOJVODINA STARA címmel írt cikket Draško Ređep a belgrádi *Politika* egyik vasárnapi számába. Írásának abból a részéből ragadunk ki néhány gondolatot, amely a vajdasági népek és nemzetiségek egymás mellett élésének kérdéseit érinti.

Az a felfogás, mely szerint meglepő, hogy egy ilyen kis területen ennyiféle nép és kultúra létezik — írja Ređep —, valójában Vajdaság lényé és mentalitása meg nem értésének példája.

Ez egyszerűen nem meglepő, ez így van. Aki nem számol a

nemzetiségileg összetett Vajdaság adottságával, aki mindennapi életét azon sopánkodva szemléli, hogy miért nem csak egy, mind-egy, hogy melyik, hogy bármelyik nép él a nagy folyók között, az nem tudja, micsoda Vajdaság, s az ne is fogjon hozzá ahhoz a hiábavaló munkához, hogy feloszt egy lényegében oszthatatlan terepet, amelyik megmutatja — s nem tegnap óta —, milyen mértékben lehetséges és gazdag a különféle népek és nemzeti-ségek között az egyenjogú élet.

Szinte minden soron, szinte mindenütt, a szomszédságban és a kertekben mi már megszoktuk, hogy halljuk a nyelvet, ami nem a mi anyanyelvünk, de ami szintén Vajdaság nyelve. Ez így van, és így is lesz. Vajdaság olyan tartomány, amely azoké, akik benne élnek és dolgoznak, most és mindig. Mindannyian úgy érkezünk ide, egyszer, valamikor, van, aki korábban, délről és északról, keletről és nyugatról, és érkezünk ezután is, mert ez a vajdasági égalj elég tágas és elég toleráns ahhoz, hogy elfogadja az érkező kinyújtott kezét, bármelyik oldalról érkezzen is.

Redőp különösen fontosnak tartja kihangsúlyozni, hogy Vajdaságban a régi, meghaladott felfogások helyén mindinkább kialakulóban van a vajdasági sajátos, autochtón alkotói kezdeményezések közötti új korrespondencia mind hatásosabb szelleme.

*

A JUGOSZLAVIAI MAGYAR KÖZÉPISKOLÁSOK immár hagyományossá váló becsei találkozójáról ezen a helyen is meg kell emlékeznünk. A becsei gimnázium, az ifjúsági vezetőség szervezésében és az *Új Symposion* szerkesztőségének védnöksége alatt megtartott találkozón irodalmi, képzőművészeti, zenei, szavazati vetélkedőt tartottak. Főleg a vajdasági gimnáziumok képviselői jelentek meg, a szakiskolákból kevesebben vettek részt.

Ez a minden elismerést és valóban nagy figyelmet érdemlő rendezvény az idén is kerekasztal-beszélgetéssel ért véget. A szervezők és a résztvevők elsősorban arról tanácskoztak, mit kellene tenni, hogy ez a szép kezdeményezés a jövőben még sikeresebb legyen. Jó, ha ezeket az erőfeszítéseket nemcsak becsei szemmel, és nem is csak vajdasági szemszögből nézzük, mert a különféle ifjúsági kulturális fesztiválok hazánk más részein, s persze Európa-szerte is, igen megerősödtek, s egy-egy vidéki (a provinciában rendezett) manifesztáció nemegyszer külföldi visszhangot is kiváltó jelentőséget ér el. Gyakran megtörténik, hogy ezeken a „vidéki” szemléken ugranak ki fiatal tehetségek, akik az első ilyen „ugrás” után egykettőre az irodalmi, zenei vagy a művészeti élet más területének jelentős alakjai lesznek.

A becsei szemle ilyen szempontból is érdekes, de külön még azért is, mert rendkívül jó alkalom középiskolásaik és tanáraik számára is, hogy hasznos eszmecsere folytassanak, s a különféle művészeti ágazatokban folyó versengés lehetőséget nyújt arra is, hogy megvizsgálják munkájuk eredményességét. Ezenkívül, a becsei találkozót megelőző elődöntők, s az ezekre való felkészü-

lés programot ad az önképzőkörök, drámai vagy zenei csoportok egész évi tevékenységének.

Ezért is jó lenne, ha ez a találkozó nemcsak a becseiek és még egy-két ember ügye lenne. Hathatósabb támogatásra van szüksége.

*

A NEMZETI ÖNBONCOLÁS NAPLÓJA címmel ismerteti a Münchenben megjelenő *Új Látóhatár* a svéd Per Olov Enquist *Legionärerna* című regényét, amelyet a skandináv országok Északi Díjával tüntettek ki. Az 1934-ben született svéd író műveire már eddig is felfigyelt a külföldi olvasóközönség is. Az *Új Látóhatár* kritikusa szerint „eddigi regényeire is a nagyfokú társadalmi-szociális érdeklődés volt a jellemző, s ez az érdeklődés a *Légionáriusok*ban mintegy természetesen vezette el őt az úgynevezett dokumentumregény műfajához”. A regény elmondja, hogy „1946 januárjában száznegyvenhat balti menekültet kiadtak a svéd hatóságok az oroszoknak. Ezek a baltiak, túlnyomórészt lettek, 1945 májusában érkeztek Dél-Svédországba, német katonai egyenruhában s mintegy háromezer német katonával együtt.”

A svéd kormánynak ez a tette igen éles vitát váltott ki, noha jogi szempontból nézve, formálisan feddhetetlen volt, mégis, mint ha az egész nemzet lelkifurdalást érzett volna. Érthető az érdeklődés és az indulat is, ami Enquistnek az említett eseménnyel foglalkozó regényét fogadta.

Enquist bátorsága tehát vitathatatlan. Mikor Amerikában figyelmeztették a „második világháború körüli évek nagyon is kettős és kétes svéd politikájának” furcsa jellegére, vállalta a valószínűséggel való szembenézést. „A svédek rendelkeznek a világ egyetlen hordozható (transportable) lelkiismeretével”, mondta az írónak 1966 nyarán egy amerikai a Mississippi menti Jackson városban, ahol Enquist úgynevezett polgárjogi tüntetésen vett részt. „Sose beszélnek azokról a helyzetekről, amelyekben ők kerültek szembe erkölcsi konfliktusokkal.”

A kritikus szerint azonban „a személyesen megvizsgált faktumok, dokumentációs hűséggel visszapergetett és realista tárgyilagossággal megírt események mögött elsősorban a politikai cselekvés mechanizmusának tulajdonképpeni működése érdekelte. Ha a baltiak kiadása és a többi hasonló embertelenség egyszer már megtörténhetett, van-e valami garancia arra, hogy ilyesmit többé nem ismétlődhetnek meg?” Az író „a félreérthetetlen választást és válaszadást azonban hallgatag-óvatosan kikerüli...”

Nem tipikus svéd megoldás ez is?

*

A SZÍNPARTOLÓ VÁSÁRHELY cím alatt több cikkben foglalkozik a romániai *Előre* a marosvásárhelyi színházi élet múltjával és jelenével.

„Huszonhárom éve játszik a vásárhelyi magyar társulat az or-

szág egyik legszebb, és — legalkalmatlanabb termében, amelyből épp a monumentalitás miatt hiányzik a nézőtérrel való kapcsolat megteremtéséhez szükséges közvetlenség” — olvassuk az egyik cikkben, majd így:

S aztán még egy csekélység: amikor 1946-ban megnyitotta kapuit a Székely Színház, még egyedül volt a porondon, de aztán megalakult a filharmónia, a népi együttes, a színház román tagozata, az utóbbi években egyre sűrűbbek az irodalmi estek, matinéék — s mindehhez ugyanaz az egy terem van: a Kultúrpalota nagyterme.

A több mint százéves terv, vagy vágyálom, amely kétszer is kútba esett, most megvalósul. Korszerű, tágas, új színház épül Marosvásárhelyen, negyvenmillió költséggel. Ami, ismerjük be, nem kis dolog. A főváros is csak két új színházzal szaporodott a fölszabadulás után. A bombázás után a Nemzeti is szűk, alkalmi termekben játszik huszonöt éve, s most épül csak új, impozáns otthona. Az ország páratlanul felvirágzott színházkultúrája az újszínházas városok tucatjaiban többnyire átalakított mozi-termekben vagy báltermekben indult, és sok helyütt ott folytatódik ma is. Negyvenmillió egy vidéki színházra! . . . Én csak azt tudom, hogy Vásárhelyen, a Hargita parkban, a város szívében épül az új otthona annak a színháznak, amely több mint két évtizedes példás, alkotó, kultúrmisszió-vállalásával szinte nemzeti színházi rangot vívott ki magának a hazai hat magyar színtársulat között, hogy a színház alapításának évfordulóján, 1971-ben, olyan színpadon lépjenek majd fel színészei, amely szárnyra bocsátja, méltó, technikailag korszerű keretbe helyezi művészeiket.”